

УДК 811.161.2'373.47

І. Р. ПРОЦИК
(Львів, Україна)

СПЕЦІАЛЬНА ЛЕКСИКА В СОЦІОЛЕКТІ УКРАЇНСЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ ФАНАТІВ

Ідеться про специфіку вербального самовираження українських футбольних фанатів, а саме про функціонування у цьому соціолекті спеціальної лексики. Описано назви спеціальних понять, запозичених із різних терміносистем, що їх використовують у своєму мовленні футбольні фанати. Проаналізовано галузеві терміни, зокрема технічні, військові, пожежно-технічні, фізичні, художні, музичні, архітектурні, мистецькі, які в словнику футбольних фанатів зазнали розширення семантики.

Ключові слова: субкультура, футбольні фанати, соціолект, спеціальна термінологія, галузеві терміни.

Соціолект українських футбольних фанатів широко використовує спеціальну лексику різних галузей знань. І це не лише спортивна термінологія, зокрема футбольна, а й інша галузева лексика, зокрема терміни фізики, техніки, військової справи, художнього мистецтва, музики, архітектури [5] тощо.

Мета цієї статті — з'ясувати, лексикою яких галузей знань послуговуються у своєму мовленні українські футбольні фанати та проаналізувати специфіку функціонування термінології різних сфер знань у фанатському соціолекті. Актуальність цього дослідження зумовлена насамперед тим, що мова українських футбольних фанатів не була предметом ґрунтовного й різноаспектного опису в українській соціолінгвістиці. Аналіз окремих лексем із фанатського соціолекту вміщено в публікаціях про мову міста та сучасний молодіжний сленг (праці українських мовознавців Л. Кудрявцевої й І. Приходько [1] та С. Мартос [2]). Увагу до проблеми функціонування наукових термінів у мовленні українських футбольних фанатів намагаємося привернути в кількох своїх публікаціях останніх років [3, 4, 5, 6, 7].

Найуживанішими словами в соціолекті українських футбольних фанатів є терміни мистецтва *перформенс*¹ і *шоу*, адже для фанатської спільноти надзвичайно важливо влаштувати видовище, яке справило би враження на

¹ Терміни, які вживаються в соціолекті футбольних фанатів у статті виділено підкресленим курсивом, а інші лексеми з фанатського соціолекту — подано курсивом.

всіх, хто прийшов на стадіон повболівати за улюблену команду, бо саме це – активна підтримка футболістів упродовж усього матчу – вирізняє фанатів з-поміж решти уболівальників, які спостерігають за перипетіями гри на футбольному полі. Футбольні фанати використовують *перформенс* від англ. *performance* – букв. “показ – виконання, здійснення”; театр. “вистава, спектакль” (НАУС, с. 389), а також трансформовані лексеми *перф*, *перфа* та *перформ* (зредуковані назви, утворені усіченням кінцевої частини основи цього слова). Перформенс складається з трьох видів підтримки – *звукової*, *візуальної* та *піротехнічної*, які ще називають *шоу* (англ. *show* – букв. “показ”) “видовище, вистава”; перен. “чий-небудь дії, заходи, розраховані на привернення до себе уваги” (ВТССУМ, с. 1403); “показ, демонстрація; видовище, спектакль” (НАУС, с. 487); перен. “про що-небудь, що привертає увагу; про те, що розраховане на зовнішній ефект” (СІС(П), с. 985). Організацією *звукового, візуального та піротехнічного шоу* займається група фанатів, які називають себе *ультрас* (УУП) і відповідають за підтримку футбольної команди під час матчів.

На позначення *візуального шоу* українські фанати використовують назви *візуал*, *візуалка*, *візуалізація* від *visual* – “зоровий; видимий; наочний” (НАУС, с. 606) – оформлення трибун, призначене для зорового сприйняття, а також *візуальний ефект*, *візуальна композиція сектора*, *візуальне оформлення*. На позначення зовнішнього оформлення фанатських секторів поряд із запозиченою лексемою *візуальний* зафіксовано й українську назву *вигляд* у словосполученні *вигляд сектора*; найвищою оцінкою якості якого є означення *шикарний* – “вишукано-елегантний; сповнений шику, розрахований на ефект; багатий, розкішний, пишний” (ВТССУМ, с. 1395).

Для влаштування візуального видовища на трибунах фанати використовують найрізноманітніші засоби. Це насамперед шалики клубних кольорів – *рози*, часто смугасті; різноманітні прапори (маленькі прапорці, якими активно розмахують, великі прапори на древках і величезні полотнища, які цілковито покривають один чи навіть кілька секторів); *розтяги* (*розтяжки*) (транспаранти на двох палицях) та *банери* (саморобні транспаранти на полотнищах великого розміру, що містять лаконічне, актуальне висловлювання, і які уболівальники розвішують на час матчу на огорожах унизу сектора чи розміщують на трибунах) тощо.

Менш традиційними *видами візуальної підтримки* під час матчу є влаштування *модульного шоу*, коли з розкладених на кожному сидінні сектора аркушів паперу однакового розміру, але нерідко різних кольорів – *модулів* (від лат. “міра” – фіз., техн. “назва деяких коефіцієнтів, мірил яких-небудь величин” (ВТССУМ, с. 536), які треба одночасно підняти вгору, утворюючи певний напис чи зображення, що його видно здалека; *шоу з повітряних кульок*, коли використовують велику кількість надувних кульок у барвах клубу; *шоу з касовими стрічками*, коли з *фанатського сектора* кидають на футбольне поле рулони касових стрічок, які, розмотуючись у польоті, створюють ефект серпантину; *шоу з підсвіченою фольгою*, під час якого модулі з фольги підсвічують піротехнічними засобами, *шоу з бенгальськими вогнями*, *шоу з конфеті* та ін.

Звукове шоу передбачає скандування *тем* (*тема* – один або два-три ритмізовані, часто римовані куплети) та *зарядів* (*заряд* – вигук, гасло на підтримку

футбольної команди під час матчу; нерідко є коментарем до ситуацій на футбольному полі), відбивання ритму на музичних інструментах, оплески та спів пісень тощо. Сукупність скандувань, кричалок, зарядів, тем, а також пісень, які футбольні фанати використовують для підтримки, називають мистецьким терміном *репертуар* – “сукупність музичних і драматичних творів, які виконуються в театрі за певний час; ролі, у яких виступає актор, або добір творів, з якими виступають співак, музикант, читець” (СІС(П), с. 799). Лексема *репертуар* також нерідко функціонує у словосполученнях *вокальний репертуар*, *репертуар зарядів* тощо.

Якість звукового шоу оцінюють не лише за *гучністю*, для називання якої фанати використовують фізичний термін *звук* – “слухове відчуття, спричинене механічними коливаннями; те, що людина чує, сприймає органом слуху”; фіз. “поширювані в пружних тілах (твердих, рідких і газоподібних) механічні коливання” (ВТССУМ, с. 355), *рівнем децибелів*, а й за злагодженістю *скандувань* і виконанням *пісень*. Координує дії фанатів у секторі *споукмен* (*споук*) – людина, яка стоїть на спеціально обладнаному підвищенні, обернута обличчям до уболівальників, і подає сигнали, коли і які кричалки вигукувати чи які пісні співати). Сучасні споукмени дедалі частіше покладаються не лише на свої голосові зв’язки (адже нерідко доводиться керувати діями фанатів кількох секторів), а використовують технічні засоби для підсилення гучності подавання команд. Тому в соціолекті футбольних фанатів функціують *технічні терміни*, що є назвами цих пристроїв, зокрема, *руноп* – голл. “труба у формі зрізаного конуса або піраміди для посилення звуку” (ВТССУМ, с. 1090) і *мегафон* – “пристрій у формі рупора, що використовується для підсилення людського голосу” (ВТССУМ, с. 516), а останнім часом навіть *мікрофон* – “прилад, що перетворює звукові коливання на електричні для їх посилення або передачі на відстань” (РУСХТ, с. 641).

Для відбивання ритму фанати найчастіше використовують ударні музичні інструменти. Тому *музична термінологія* також функціонує у соціолекті футбольних фанатів. Насамперед, це назви таких музичних інструментів: *барабан* від татарськ. *daraban* – “ударний музичний інструмент, що має форму широкого порожнього циліндра, обидва отвори якого затягнені шкірою” (ВТССУМ, с. 37); “ударний інструмент, що складається з порожнистого корпусу чи рами (найчастіше округлої форми), який служить резонатором, і на який з одного чи з обох боків натягнута шкіра” (СІС(П), с. 151); *бубон* – “ударний музичний інструмент, що складається з дерев’яної частини – обруча, на який натягнуто шкіряну мембрану” (РУСХТ, с. 37); “ударний музичний інструмент непевної висоти звука” (ВТССУМ, с. 65). Поряд із лексемою *барабан* українські фанати часто вживають запозичену з англійської мови назву цього музичного інструмента *драм* від англ. *drum* – “барабан; барабанний бій” (НАУС, с. 171), а відповідно для йменування фаната-барабанника, який задає ритм фанатських скандувань, використовують номінацію *драмер* від англ. *drummer* – “барабанник” (НАУС, с. 171). На відміну від пересічних уболівальників, футбольні фанати ніколи не застосовують для звукової підтримки *дудки* (*дудка* – “народний духовий музичний інструмент у формі порожнистої трубки з отворами”; спец. “сигнальний інструмент у формі трубки з розширеним кінцем”) (ВТССУМ, с. 251). Футбольні фани зневажливо ставляться до уболіваль-

ників із дудками – *дудариків* (*дударик* – зменшено-пестливе до *дудар* – “майстер, що робить дудки; той, хто грає на дудці, сопілці”) (ВТССУМ, с. 251), нерідко з фанатських секторів можна почути скандування: “*Дудки геть зі стадіону!*”.

Серед інших музичних термінів у мовленні фанатів використано такі номінації: *сніє* – “дія за значенням співати; звуки, утворювані цією дією; наспів; виконання пісень, арій та ін. як мистецтво, заняття; те, що виконують голосом, голосами (пісня, мелодія та ін.)” (ВТССУМ, с. 1169–1170), *шлягер* від нім. *Schlager* – “модна пісенька, мелодія; будь-яка рекламована або дуже популярна новинка” (СІС(М), с. 932). Ці лексеми функціонують також у словосполученнях: *хоровий спів, спів на рівні, спів пісень, шлягер ліги*.

Комплексним виявом візуально-звукової підтримки під час матчу є *хвиля* (*хвиля* – “водяний вал, що утворюється від коливання водної поверхні”; фіз. “коливальний руху фізичному середовищі”) (ВТССУМ, с. 1341), для виконання якої задіяно весь стадіон, коли вболівальники поступово – сектор за сектором – одночасно встають і піднімають догори руки, створюючи тим самим динамічний ефект водяного валу. Рідше для називання цього поняття використовують словосполучення *мексиканська хвиля*, підкреслюючи, що цей вид підтримки футбольних команд на стадіоні вперше започатковано в Мексиці під час фінальної частини чемпіонату світу з футболу в 1986 р.

Невід’ємним атрибутом фанатського *перформенсу* під час футбольних матчів є *піротехнічне шоу* чи *пірошоу*. Найчастіше воно відбувається одразу після забитого гола та наприкінці гри. *Пірошоу* пов’язане з використанням найрізноманітнішої *піротехніки*, пов’язаної з виготовленням різних піротехнічних сумішей, виробів з них, і спалювання їх для досягнення того чи іншого спеціального ефекту; наука про властивості піротехнічних сумішей і виробів; сукупність піротехнічних засобів (ВВЕ), для називання різновидів якої використовують такі технічні терміни: *в्रोцлавський вогонь* (або *в्रोцлав*) – “піротехнічний засіб, що горить дуже яскравим та інтенсивним жовтим вогнем із утворенням великої кількості диму” (ВВЕ); *дим* – “суміш дрібних твердих частинок (сажі, попелу і т. ін.) і газуватих продуктів, які виділяються в повітря зі згорянням чого-небудь” (ВТССУМ, с. 221). Для візуального ефекту фанати використовують *дими різних барв*, найчастіше тих, що й клубні кольори їхньої улюбленої команди. Серед асортименту магазинів із піротехнікою є дими мало не всіх кольорів веселкового спектру.

Під час *піротехнічного шоу* часто запалюють *петарди* (франц. *petarde*) у піротехніці – “паперовий снаряд, наповнений порохом, який дає часті вибухи” (СІС(П), с. 731); “наповнений порохом паперовий снаряд, що використовується для феєрверка” (ВТССУМ, с. 756) та *стробоскопи* (*стробоскоп*, або *піротехнічний стробоскоп*, *строб*, – “прилад, що робить швидко повторювані яскраві світлові імпульси”; техн. “демонстраційний і контрольно-вимірювальний прилад для одержання безперервного руху зображень, а також для фіксування окремих фаз руху” (ВТССУМ, с. 1207); хоча у випадку піротехнічних засобів, які використовують фанати, точніше було б сказати, що це піротехніка зі *стробоскопічним ефектом* – “уявним злиттям швидко змінюваних зображень окремих фаз руху об’єкта у зображення його безперервного руху” (ВТССУМ,

с. 1207); “зоровою ілюзією безперервного руху об’єкта (зображення об’єкта) при спостереганні послідовних фаз його руху” (СІС(М), с. 795).

У субкультурі фанатів використовують реалії з в і й с ь к о в о ї с ф е р и, а відтак у соціолекті футбольних фанатів є терміни, запозичені з мовлення військовиків, зокрема *димова шашка* або *димова граната* – військ. “піротехнічний засіб для пускання диму для подавання сигналів, вказівки місця посадки, маскування бойових дій окремих солдатів чи підрозділів у ближньому бою; може використовуватися для імітації горіння бойової техніки” (ВВЕ); *сигнальна ракета* – військ. “снаряд, який використовують для феєрверків і сигналізації” (СІС(П), с. 782); “піротехнічний засіб сигнального зорового (іноді звукового) зв’язку, що застосовується для передавання коротких команд, сповіщення, позначення і взаємного впізнавання своїх військ, літаків, кораблів, а також передавання сигналів виклику, перенесення і припинення вогню і вказування цілі” (ВВЕ); *фаєр* – “піротехнічний засіб, який палахкотить, горить яскравим нерівним полум’ям, виділяючи при цьому трохи диму та іскор, у війську використовується як світловий сигнал для розвітлення території та виявлення дислокації ворога” (ВВЕ). Гарні піротехнічні вистави додають ефектності футболі, здатні мотивувати футболістів до успішної гри, а вболівальників – на додаткову підтримку.

Іноді піротехнічне шоу на матчі призводить до пожежі в секторі чи на довірках стадіону, тому в фанатському мовленні вживають пожежно-технічну термінологію: *брандспойт* – голл. “переносний ручний пожежний насос” (ВТССУМ, с. 61); “металевий наконечник гнучкого пожежного шланга, що служить для скеровування струменя води під час гасіння пожежі” (СІС(П), с. 183) та *вогнегасник* – “апарат для гасіння пожежі хімічними засобами” (ВТССУМ, с. 153).

У соціолекті футбольних фанатів зафіксовано й а р х і т е к т у р н і т е р м і н и, зокрема, для називання фанатського сектора нерідко вживають термін *тераса* (франц. *terrasse* від лат. *terra* – “земля”) – “горизонтальний або трохи похилий майданчик (уступ) природного походження або штучно створений на схилі” (СІС(П), с. 886); “архітектурно оформлений відкритий або напіввідкритий майданчик, що межує з будівлею” (РУСХТ, с. 260), а для окреслення місця, звідки *споукмен* керує діями фанатів під час матчу, використано термін *вишка* – “висока баштоподібна дерев’яна споруда для спостереження за місцевістю” (РУСХТ, с. 50).

Функціують у мовленні футбольних фанатів і т е р м і н и х у д о ж н ь о г о м и с т е ц т в а, бо нерідко фанатська активність знаходить свій вияв у створенні зображень і написів на підтримку улюбленої команди на стінах різних споруд. Для цього фанати найчастіше використовують техніку *графімі*, відтак у соціолекті активно вживається цей термін художнього мистецтва. *Графімі* (італ. *graffito*) – “стародавні написи й малюнки, видряпані на стінах давніх будівель, на посуді та інших предметах, містять інформацію про повсякденне життя, господарство, політику” (РУСХТ, с. 63); “стародавні написи й малюнки різного змісту, зроблені гострими предметами на посудинах, пряслицях, стінах споруд тощо” (ВТССУМ, с. 196). У соціолекті футбольних фанатів термін *графімі* частково втратив свої первісні семи “стародавній” та “видряпаний чи зроблений

гострими предметами на чомусь”, адже фанатські графіті – це сучасні написи або малюнки, зроблені здебільшого на стінах будинків, мурів, парканів тощо. У субкультурі футбольних уболівальників *графіті* стає дедалі важливішим елементом боротьби за домінування у фанатських колах. Особливо важливим є *графіті* в містах, де відбуваються *дербі* (англ., спорт. “матчі команд із того самого міста”). *Графіті*, крім ідентифікаційної та пропагандистської, виконують також естетичну функцію, адже нерідко прикрашають мури й паркани. Часом для виконання *графіті* використовують спеціальні *шрифти* (нім. *Schrift*) – “певний визначений характер, внутрішньо обумовлена єдність композиційного малюнку літер і знаків, що їх застосовують художники для розв’язання текстових елементів твору” (РУСХТ, с. 306); “написання, накреслення літер” (СІС(П), с. 987); “графічна форма літер при писанні, характер малюнка написаних літер” (ВТССУМ, с. 1405). У фанатів більшості європейських країн, й серед них українських, простежується мода на *готичний шрифт*. Цей вид шрифту наслідує готичне письмо – “різновид латинського письма з гострим начертанням букв” (ВТССУМ, с. 194). *Готичний шрифт* фанати використовують і для написів на *банерах*, *розтягах* і *прапорах*. Для спрощення й пришвидшення процесу нанесення написів і зображень на стінах (нерідко це пов’язано з ризиком, що фанатів хтось зненацька застане за цією роботою) уболівальники застосовують *трафарети* (*трафарет* / *траф* від італ. *traforetto* – “платівка з картону, металу тощо, у якій прорізано малюнки, літери або цифри для їх швидкого відтворення на якійсь поверхні; малюнки, літери тощо, зроблені за допомогою такого приладу”) (ВТССУМ, с. 1263). Паралельно з терміном *трафарет* функціонує лексема *траф*, утворена усічення кінцівки основи твірного слова. Цей та інші, наведені вище, приклади є свідченням тенденції до мовної економії, притаманної мовленню субкультур.

Окрім написів, зроблених за допомогою трафаретів, для позначення території та пропаганди фанатські угруповання використовують також невеликі клубні *наклейки*, здебільшого квадратні, розміром 7 x 7 см – *стикери* (*стикер* від англ. *sticker* – “афіша, оголошення (що розклеюють на вулиці); наклейка, етикетка”) (НАУС, с. 520). Нерідко *стикери* наліплюють у транспорті та всередині приміщень, наприклад, у навчальних закладах, спортивних спорудах тощо. Це роблять для того, щоб продемонструвати, де футбольні фанати були. Узвичаєною серед футбольних фанатів є також практика здряпування *стикерів* супротивників чи заклеювання їхніх наклейок своїми. Отже, суперництво фанатських угруповань різних команд виходить далеко поза межі самого лише протистояння за першість у рівні підтримування улюблених футбольних клубів під час тривання матчу.

Отже, в соціолекті українських футбольних фанатів функціонують назви спеціальних понять, запозичені з різних терміносистем, зокрема: техніки (*брандспойт*, *вогнегасник*, *в्रोцлавський вогонь*, *мегафон*, *мікрофон*, *петарда*, *піротехніка*, *рупор*, *стробоскоп*), військової справи (*димова граната*, *сигнальна ракета*, *фаєр*), музики (*барабан* (*драм*), *бубон*, *вокальний репертуар*, *дудка*, *репертуар*, *спів*, *хоровий спів*, *шлягер*, *шоу*), художнього мистецтва ([*готичний*] *шрифт*, *графіті*, *перформенс*, *стикер*, *трафарет*), архітектури (*вишка*, *тераса*), фізики (*звук*, *модуль*, *хвиля*). Поряд із деякими термінами (*перформенс*, *трафарет*) за-

для мовної економії в соціолекті українських фанатів футболу використовують дублетні назви, трансформовані усиченням кінцевої частини основи (*перф, перфа, перформ, траф*). Отже, як показав аналіз, одним із вагомих джерел поповнення соціолекту футбольних фанатів є лексика різних галузей знань.

1. *Кудрявцева Л. А.* Словарь молодежного сленга города Киева. 2300 слов и выражений. – К.: Киевск. нац. ун-т имени Тараса Шевченко, 2006. – 198 с.
2. *Мартос С. А.* Сленг як складова молодіжної субкультури // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. пр. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. XXI. – С. 111–114.
3. *Процик І.* Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників // Мова і суспільство: Зб. наук. пр. – Львів: Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка, 2012. – Вип. 3. – С. 224–229.
4. *Процик І.* Мистецькі терміни в соціолекті українських футбольних фанатів // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: Тернопіль. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 2012. – Вип. 1 (22). – С. 54–60.
5. *Процик І.* Термінологія в мовленні футбольних фанатів // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2011. – № 709. – С. 112–115.
6. *Процик І.* Соціолект українських футбольних фанатів // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – Вип. 57. – С. 285–290.
7. *Процик І.* Функціонування термінів мистецтва в соціолекті футбольних фанатів (на матеріалі української та польської мов) // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2012. – № 733. – С. 81–85.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- ВВЕ – Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
- НАУС – Новий англо-український словник / Склав М. І. Балла. – К.: Чумацький Шлях, 2004. – 668 с.
- СІС(М) – Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: УРЕ, 1985. – 968 с.
- СІС(П) – Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
- РУСХТ – *Шкаруба Л. М., Спанатій Л. С.* Російсько-український словник художніх термінів: Навч. пос. для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.
- УУП – Український ультрас-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ultras.org.ua>.

I. R. Protsyk

SPECIAL LEXIC IN THE SOCIOLECT OF THE UKRAINIAN FOOTBALL FANS

The article deals with the speech specificity of the Ukrainian football fans. The functioning of this sociolect is shown. Names of special notions borrowed from different terminological systems and used by football fans in their speech are described. Terms of different spheres of knowledge such as technical, military, fire-technical, physical, musical, architectural and art terms that enriched their semantics in fans' speech are analyzed.

K e y w o r d s: subculture of football fans, sociolect, terminology, branch terms.